

MÓRA FERENC ISMERETLEN LEVELEI MADARASSY LÁSZLÓHOZ

Az itt közölt 21 Móra-levél írónk életének legjavából származik — kisebb-nagyobb időközökkel — 1902-től 1932-ig. Nem tudtam megállapítani, hogy Móra mikor és hol ismerkedett meg Madarassyval, de a közölt első levél két adatából arra következtetek, hogy az ismeretség kezdete a kilencszázas évek legelejére tehető. A levélből ugyanis kitűnik, hogy Móra azt a házat sem ismerte, amelyben Madarassy Kiskunfélegyházán lakott. Ugyanakkor ő maga is feltűnően közli a saját lakása címét: »III. Szapáry-utca 5.« Egy bizonyos; Móra nagyon megszerette a vele csaknem egyidős, hasonló gondolkodású, érzésű és tehetséges Madarassyt — amint az a levelekből is kitűnik.

A levelek sok érdekes adatot nyújtanak a fiatal Móra világnézetére, első szegedi éveire, irodalmi felfogására, magánéletére és rendkívül széles ismeretkörére vonatkozólag. Egy-két levele tárcának is beillik.

Közismert dolog, hogy Móra 1902 májusának elején kerül Szegedre, a Szegedi Naplóhoz. A kitűnő tollú fiatal íróra rengeteg munka szakad, de a szülővárossal való kapcsolata — ennek ellenére jó darabig még megmarad — a drága szülőkről nem is szólva.

Az országos függetlenségi és 48-as párt Kossuth Lajos születésének századik évfordulóját, 1902. szept. 19-ét méltó módon akarja megünnepelni, ezért országos méretű mozgalmat indít a Kossuth-kultusz terjesztésére (Sz. N. 1902. júl. 7.). A Szegedi Napló Kossuth-rovatának írója ki lehetne más, mint a 48-as hagyományokban nevelkedett fiatal Móra, akinek írói munkásságára ugyanakkor a kiskunfélegyházi Hírlap is számot tart. A fiatal Mórának nem a legjobb véleménye van a hazafias ünnepekről. Ezért is írja Madarassy-nak: »Minden hazafias ünnepről táplált nézeteimet ugyan ismered, hiszen egyeznek azok a tieddel, — mindazonáltal érzem, hogy erkölcsi kötelességünk nekünk hazudni, ha már egyáltalán hazudni kell valakinek. (Neked merek így írni, mert tudom, hogy nem értesz félre, de bizony másnak nem mernék.)« Ugyanakkor tiltakozik ama feltevés ellen, mintha ő részt követelne magának a félegyházi ünnepből: »...Isten látja lelkem, torkig vagyok már az ilyen kétes értékű babérokkal, és legkevésbé se bánnám, ha már nem jutna belőlük több.« (1902. szept. 10.).

¹ Madarassy László (1880-1943) etnografus, a Nemzeti Múzeum Néprajzi Múzeumának igazgatója, az Ethnographia—Népélet c. folyóirat szerkesztője.

Az itt közölt Móra-leveleket Konkoly-Thege László, aki Madarassy László leányát vette feleségül, a kaposvári Rippl-Rónai Múzeumnak adományozta; Takáts Gyula, a múzeum igazgatója a szegedi Móra Ferenc Múzeumnak engedte át. Ezúton is köszönetünket fejezzük ki önzetlenségéért.

Érdekes, hogy Móra ezt a véleményét nem rejti véka alá, a Szegedi Naplóban is megírja: »En a hazafias ünnepeknek nem vagyok barátja... Mert a fő és egyetlen motívum a külsőség... a sok sallang, mely ürességet takar.«²

A fiatal író világosan látja a dualizmusból fakadó országvesztő bajokat. Kossuth tanítványa! A dilemma, amely előtt a magyar író áll: a Kossuth-kultusz és a királykérdés. Kossuth neve a felszabadított milliók szabadságát jelenti, a király neve az Aradi tizenhármát, a pusztulást, a nyomort, az analfabéták, a földnélküli Jánosok, a kivándorlók százezreit.

Kossuth születésének százéves évfordulójára írt vezércikkében³ csak úgy írhatott, ahogy népéhez való hűsége diktálta tollának: »Midőn a haza legnagyobb fiában megbecsüljük a hazát, megsértjük a legelső magyar embert, aki fején a szent király koronájával köteles elfeledni, ha mi sérelmet mint egyén szenvedett? Egyébként is mit kell feledni az uralkodónak? Azt, hogy Kossuth és a nemzet az osztrák politika világszerte ismert falánksága ellenében élt azzal a jogával, amit a legutolsó féregtől se tagadott meg a természet: védte magát.

Olyan kétségbeejtő dilemma ez, amelyből a kibontakozást legkevésbé sem könnyíti meg annak a meggondolása: mit kellett és mit kell nekünk elfelednünk...

Mit keressen ezen az ünnepen a magyar kormány, melynek se hazaszeregetben, se politikai önzetlenségben, se államférfiúi bölcsességben semmi közösége nincs a férfiúval, akinek nevét milliók foglalták ma imába.«

Ugyanez a tántoríthatatlan igazságszeretetet vezeti más írásaiban is. A kegyetlen adóztatást támadja, védelmébe véve a kisembereket, a nincstelenekeket: »Harmadik hete csikorog már országszerte a satú, melynek hajtórúdját törvényes kíméletlenséggel vezérlik a magas minisztérium szolgálatkész közegei, harmadik hete töltözik már a polgárok véres verejtékével a modern danaidák hordaja, az államkincstár.«⁴

Bátorsága, tántoríthatatlansága, hűsége és nem utolsó sorban, szívhez szólóan szépen író tolla,⁵ alig egy-két hónap alatt Szegeden a »jött-mentnek« szerető megbecsülést és barátokat szerez.

Házassága alkalmából a Szegedi Napló köszönti, nagytehetségű poétamunkatársának nevezi, »alkalmi újságot« ad ki »a nászvendégek számára« *Éjszakák* címmel,⁶ melybe »minden szegedi bohém« írt üdvözlő meleg sorokat.

A »bohémek« között szerepel Tömörkény István, Domokos László, Békefi Antal, Kisteleki Ede, Cserzy Mihály (Homok), Sz. Szigethy Vilmos (Bob), En-

² Szegedi nők a Kossuth-ünnepségen, Szegedi Napló, 1902. aug. 15.

³ Szegedi Napló, 1902. szept. 19. 223. sz. Vö. még: 194. sz. Ütessünk Kossuth-fákat. Sz. N. 1902. júl. 13. 166. sz. 5. l. Csipke álnéven. Ezt a cikket a Félégyházi Hírlap is átvette vezércikknek, 1902. aug. 24.

⁴ Kommentár nélkül. Szegedi Napló 1902. júl. 6. 160. sz. 4. l. Vö. még: Kommentár nélkül, 1902. júl. 13. 166. sz.

⁵ Érdekesebb név nélküli irodalmi értékű cikkei a Szegedi Naplóban: A csendődi beteg (Dankó Pistáról szól), 1902. júl. 9. 162. sz. 4. l. A detronizált istenek, 1902. júl. 20. 172. sz. Petőfi napján, 1902. júl. 31. (Ugyanez a cikk jóval előbb megjelent a Félégyházi Hírlap 1899. júl. 30. számában vezércikként. Vö. Mezősi Károly: Móra Ferenc ifjúkori elfelejtett műveiből. Móra Ferenc emlékének c. kiadványában. Kis-kunfélegyháza, 1956.) A csigák regénye, 1902. aug. 8. 188. sz. 2. l.

⁶ Szegedi Napló, 1902. júl. 15. 167. sz. 3. l. és júl. 16. 168. sz. Ugyanezzel a címmel jelent meg Mórának egy verse: Szegedi Napló, 1902. júl. 6. 160. sz.

gel Lajos, Újlaki Antal és még mások, az akkori szegedi irodalom meleg szívű írói.

A szellemes, hol komoly, hol tréfás gondolatok nemcsak a vőlegényről, de a merész tolló íróról is szólnak, aki sok borsot tört írásaival az adókvető bizottság orra alá. pl. »A kincstár szünetel: Az adókvető bizottság Móra Ferenc esküvőjére való tekintettel bizonytalan időre elhalasztotta tárgyalásait.«

De Móra Ferencnéhez is intéznek egy-két sort (Cserzy Mihály írhatta) a Szegedi Fodrászok Egyesülete nevében: »Esdve kérjük Móráné asszonyunkat, ne vegye el kenyerünket, és engedje meg számunkra azt az élvezetet, hogy Ferkó urat megfoszthassuk holló fürtjeitől.« A »holló fürtökről«, az élet, a nagy fodrász nemsokára gondoskodott; Móra korán öszült. Mint fiatal házas boldognak véli magát, de csak annyira, »amennyire az ilyen kétlelkű emberek boldogok lehetnek, akik, ha maguknak nincs nyögni valójuk, mindig keresnek«. (1903. jan. 29.)

1902. karácsonyán jelenik meg *Az aranyszörű bárány* című műve, 1903-as dátummal, a »Szegedi Napló karácsonyi melléklete« volt, nobile officium volt ingyen adnia. Keserőséggel írja barátjának, hogy a »fővárosi sajtó tudomást se vett« könyvéről: »Természetes, mert még idáig nem küldtem sehova, s valószínűleg, nem is fogok küldeni. Tudja az Isten, nagyon nehéz az én tollam ahhoz, hogy szíves ismertetést kérő folyamodványokat írjak vele, — amúgy meg hiába küld könyvet az ember, ha külön meg nem instancziázza a nagyra-becsült redakciókat.«

Ez a büszke keserőség onnan ered, hogy Móra tisztában van műve irodalmi értékével: »Ha van benne valami új és eredeti, az a tagadhatatlan magyarság és az egész dolog eleven könnyedsége... s bizonyosan ez csalta ki egy jócskán magyar íróból azt a megjegyzést, hogy az utolsó 30—40 év alatt nem írtak ilyen verset. Ezt ugyan őszinte lélekkel nem írhatnám alá, hanem azért meg vagyok magammal elégedve. Mással nem is lehetek, mert anyagi sikerről szó sincs, nem is lehet.« (1903. jan. 29.) A leveleknek többek közt van még egy irodalomtörténeti szempontból érdekes adata, mely szerint Tömörkény Istvánnak írói hagyatékában maradt »egy megkezdett gyerekregény«. Tömörkény tehát — aki Pósa Lajosnak nagy tisztelője volt,⁷ az ifjúsági irodalom szerűjére is átlépetett.

Az itt közölt levelekben az irodalomtörténész is, a néprajzos is és az egyszerű olvasó is meg fogja találni a maga csemegéit. Egy bizonyos, hogy Móra már szegedi pályája legkezdetén jelentős egyénisége volt Szeged szellemi életének. A levelek tanúbizonyságai annak, hogy Móra életútjának nem voltak kitérői. Ez az egyenes út, az igazak útja csak a felségsértési pörhöz (1913), a nemzetgyalázás címén ellene indított bünvádi eljáráshoz (1923) vezethetett.

»A nagyon szakadékos, omlásos partján a magyar élet folyójának« életereje utolsó fellobbanásáig harcolt azért a magyar népért, mely »jobbágy korában se szenvedett annyit, mint a kapitalizmus rabszolgájaként...«⁸

Madácsy László

⁷ Vö.: Madácsy László: Pósa Lajos ismeretlen levelei Móra Ferenchez, a Szegedi Ped. Főiskola Évkönyve, 1957.

⁸ Vö.: Madácsy László: Móra Ferenc ismeretlen levelei, Tiszatáj, 1954. október.

Kedves Lacczi!

Kiskunfélegyháza, 1902. ápr. 1.

A március 15-i komédia óta annyira tele volt dologgal mind a két kezem egész idáig, hogy meghalni se értem volna rá, — pedig nagyon szerettelek volna már megkeresni. Valamelyik délután csak azért mentem el felétek, hogy megnézzem a házszámot (kérdés: jól néztem-e?). Most pedig kérlek, ha még itthon vagy s a héten itthon maradsz, — értesíts, hogy csütörtökön délután nem lennék-e alkalmatlan?

Szeretettel ölel:

Móra

III. Szapáry-utca 5.

Kedves Lacczim!

Kiskunfélegyháza, 1902. ápr. 2.

Tegnapi leveleink keresztezték egymást, ma pedig vendégem volt, mikor so-raidat vettem, — azért nem válaszolhattam. Sajnálom, hogy ma délután nem kereshetlek meg, de olyan vendégem van, a ki hívatlan jött és küldetlen, úgy látszik, nem megy el. Ha azonban a holnap délután megint neked alkalmatlan, akármilyen tekintetben, parancsolj velem máskorra. Addig is, míg én elmegyek hozzád, hogy megszidajlak, küldöm magam helyett ezt a múltkor említettem (sic!) könyvet, hogy gyönyörködtessen.

Szeretettel ölel:

Ferkó

Kedves Lászlóm!

Szegeden, 1902. szept. 10.

Sűrűn adódnak elő énnálam ilyen »apró dőreségek«, mint a neked írt leveleim históriája. Első leveledet itt vettem, Szegeden, s mivel az esküvői előkészületek nagyon elfoglaltak, csak hazulról válaszoltam rá, úgy emlékezet után írva föl a címet, mert a leveled itt maradt Szegeden. Levelemmel együtt küldtem egy lakodalmi meghívót is, már csak úgy causa honoris, mert tudtam, hogy haza úgyse jöhetsz — vissza is kaptam mindkettőt, nagyobb dicsőségére úgy a magyar, mint a porosz póstának. Ezúttal nem tollhiba a porosz, mint a milyen volt a neked írt levélen szórakozottságból-e, mitől-e München helyett a Berlin. Én persze nem jöttem rá, miben hibáztam, mindaddig, míg Orbán nem tudósított a czimedről, akkor meg már abban a hiszemben voltam, hogy hátha utazol is már hazafelé. Közbul esik a Te második leveled, mely ép a lakodalmam napján ért Szegedre, s mivel én akkor otthon voltam, úgy elkallódott, hogy én csak augusztus végén kaptam kézhez.

Mindezt csak azért írom meg, nehogy hallgatásomat annak tulajdonítsd, mintha vonakodnék résztvenni a Kossuth-ünnepben.

Minden hazafias ünnepről táplált nézeteimet ugyan ösmered, hiszen egyeznek azok a tieddel, — mindazonáltal érzem, hogy erkölcsi kötelességünk nekünk hazudni, ha már egyáltalán hazudni kell valakinek. (Neked merek így írni, mert tudom, hogy nem értesz félre, de bizony másnak nem mernék.)

Egyszóval rendelkezésekre állok, versben, vagy prózában, a mint kívánjátok, illetve a mint a körülmények megszabják. Én minden esetre jobbnak vélném, ha Te írnád a verset, mely bizonyosan lesz olyan igaz, mint a március 15. volt, én pedig beszédet mondanék, mely bizonyosan rövidebb lesz, mint a bátyja volt. Némelyes önzés is vezérel különben: én szept. 19-ére vezércikket írok a Naplónak, s az egy kis mozdítással, fésüléssel beillik beszédnek is.

Ezekből láthatod, mennyire igaza van Verszösi úrnak, a ki nem tudom, mióta lett nekem sekretáriusom, s hol szerezte azt a biztos értesítést, a mivel Te leveledben meglepsz. Éppen ő, a ki legjobban tudja, hogy én nem tízesztendővel előbb szoktam az alkalmi dolgoknak neki ülni, hiszen a március 15. beszédem kéziratát 14.-én hozta el tőlem a szedőgyerek negyedóránként!

Különben Verszösi úr nem sokat változtat a dolgon, hanem azért mégis boszszant az ilyen számár beszéd, a miből valaki azt következtethetné, hogy én nagy kevélységemben részt *követelek* a félegyházi ünnepből. Pedig Isten látja lelkem, torkig vagyok már az ilyen kétes értékű babérokkal, és legkevésbé sem bánám, ha már nem jutna belőlük többet. Kérlek is azért, hogy ha nincs rám föltétlen szükségtek, — hiszen vagyatok ott elegen — hagyjatok is ki a játékból, igen megörvendettek vele, annál is inkább, mert október 1-én megint itt Szegeden lesz részem valami jubiláris nagyobb ünnepségben. Ha azonban kötitek magatokat hozzám, rendelkezétekre állok s csak arra kérlek, időnap előtt tudósítsatok a programmról s arról, hogy milyen szerepet szántatok nekem benne.

Egyébként Isten veled, kedves Laczim! azt hiszem, tudod már, hogy ötödfél estztendősi jegyeskedés után végre megházasodtam, s azóta én vagyok a világ legmegelégedettebb embere, — már a mennyire az ilyen magunkfajta emberek boldogok és elégedettek lehetnek. A miről ha személyesen győződnél meg, ha esetleg levetődnél Szegedre, igaz szeretettel köszöntene házánál ölelő

Ferkód

Kedves Laczim!

Szeged, 1902. szept. 14.

Tegnap esti sürgönyödet igen nagy meglepetéssel én nem kisebb kedvetlenséggel olvastam. Az én információm tudniillik eddig az volt, hogy a félegyházi Kossuth-ünnep *szeptember 28.-án* lesz, a mikorra én is bátran ígérkezhettem, túl lévén már akkor itt való dolgaimon. Az új határozat azonban keresztül húzta minden terveimet (sic!). Ma vasárnap van — s nekem szerdáig rendes napi elfoglaltságomon kívül a következőket kell megcselekednem: egy ünnepi vezércikket, három hasábost, meg az ötven éves jubileumát ülő Szegedi Tanítószág részére valami ódát, vagy mi fenét. Mindezek azonban két éjszakai virrasztás árán megkészülnének, s akkor még egy éjszaka maradna a beszédre, már olyanra, a milyenre — hanem hátra van a szegedi szept. 19.-e, a mi szoborleleplezéssel és valami hatvan egylet éjjélig tartó ünnepével van összekötve. Nekem akkor annyi dolgom lesz, hogy meghalni se érek rá, a mire pedig ez a Szegeden már másfél hónap óta tomboló Kossuth-bál miatt nagy hajlandóságot érzek, én lévén a Napló Kossuth-rovatának a vezetője.

Száz szónak is egy a vége: végtelen sajnálnám, ha nem lehetnék segítségedre abban a nehéz sorban a mivel minálunk mindig jár egy bállal össze nem kötött ünnep nyélbeütése — de 19.-én nem mehetek. De talán nálam nélkül is megállhat a program, a mi ha nem úgy volna és más expedienst nem találnátok, *halasszátok el az ünnepet legalább 21.-ére*, ha már a régi nap nem marad meg, a mi azért is tanácsos volna, hogy vasárnap mégis nagyobb lesz az a publikum, a melyet főképp szeretnénk látni hazafias ünnepélyeken: a köznép. Azért meg ne haragudj, La. czikám, hogy nem távirattal értesítettelek, de bajos is lett volna ezeket kurtán és világosan elmondani, mert a felől is tartományos voltam, ott talál-e az egyetlen vasárnap a sürgöny.

Azonnal való értesítéset várva igaz szeretettel ölel:

Ferkó

Kedves Laczim!

Szeged, 903. jan. 29.

Megnyugtatód céljából elüljáróban sietek kijelenteni, hogy úgy a második, mint az első leveledet megkaptam. A sorrend pedig nemcsak itt a papíron, hanem a valóságban is fordított volt, a mennyiben csak a második leveled nyomán kérdezősködtem az első után, melyet előbb azért nem adtak ide, mert csak most vagyok lábadozóban egy hónapi nyavalygásból. Ebből értheted meg azt is, miért csak most kapod meg az *Aranyszörű bárányt*, a melyet — ha elvi ellensége nem volnék minden nyomtatásos dedikációnak — kötelességből és szeretetből neked dedikáltam volna. Így érd be azzal a két sorral, a mit még Karácsony napján beleírtam a neked szánt példányba s a minek az ilyen későn való elküldéséért mentsen ki nyűglődésem és szereteted.

Ez magyarázza aztán meg azt is, a mi bizonyosan feltűnt már neked is: hogy a fővárosi sajtó tudomást se vett a könyvemről. Természetes, mert még idáig nem küldtem sehova, s valószínűleg nem is fogok küldeni. Tudja az Isten, nagyon nehéz az én tollam ahhoz, hogy szíves ismertetést kérő folyamodványokat írjak vele, — amúgy meg hiába küld könyvet az ember, ha külön meg nem instancziázza a nagyrabecsült redakciókat. Tudom magunkról, hozzánk is tíz könyvet hoz addig a posta, míg egyről írunk öt sort.

A mi különben magát a *Bárányt* illeti — a másik ifjúkori merénylet⁹ csak vastagság és aktualitás szempontjából van a farkához kötve — magad hozhatsz róla ítéletet, ha elolvasod. Ha van benne valami új és eredeti, az a tagadhatatlan magyarság és az egész dolog eleven könnyedsége. Sajnos, hogy a mi zsidóirodalunkban a magyarság már újság, hanem Te ép oly jól tudod, mint én, hogy ez így van, s bizonyosan ez csalta ki egy jócskán magyar íróból ezt a megjegyzést, hogy az utolsó 30—40 év alatt nem írtak ilyen verset. Ezt ugyan őszinte lélekkel nem írhatnám alá, hanem azért meg vagyok magammal elégedve. Mással nem is lehetek, mert anyagi sikerről szó sincs, nem is lehet. Könyvem a Szegedi Napló karácsonyi melléklete volt, nobile officium volt ingyen adnom, — jócskán azért, mert úgy se tudtam vele mit csinálni. Újság nem igen vette volna meg a hosszúsága miatt, kiadót fogni pedig én nem is próbálok, még majd ők nem kínálkoznak valamikr. Mindössze 60 példányt kaptam honoráriumul, abból 50-et Orbán Pista vesztegetett el Félegyházán forintjával, forinthúszával, 10 meg még a nyakamon van.

Hanem a könyv genesisének eme intim részletei alighanem untatnak Téged, a kitől még azt se kérdeztem meg, hogy éled világotat? Nem igen tudok most fönt való életetekről, mindössze néhányszor láttam a lapokban az elnökleted alatt álló egyesület áldásos működésének nyomát. Mikor látogatsz már meg egyszer Szegeden, megnézni az én csendes tűzhelyemet, a hol a magunkformájú keserű emberek minden lelki gyötrődését elcsigatja (sic!) a házi boldogság? Mert, Istennek hála, most igazán annyira boldog vagyok, amennyire az ilyen kétlelkű emberek boldogok lehetnek, a kik, ha maguknak nincs nyögni valójuk, mindig keresnek — olyan nagyon keresni se köll — olyan általános nyomorúságot, a min elrágódhatnak.

Isten áldjon meg, Laczikám! Ha ráérsz, keresd föl olykor legalább leveleddel igazszívű barátod:

Ferkót

⁹ A Betlehemi csillag c. műve.

Kedves Laczim!

Szeged, 903. márcz. 9.

Egy heti csavargásomból csak tegnap, vasárnap este érkezőn haza, leveledre csak most válaszolhatok. Sajnos, hogy hiába esett a várakozásod — ha ugyan vá-
rakoztál idáig — mert én már ide vagyok kötve márcz. 15.-hez. Most írom a verset,
estére elküldöm neked, s ha úgy tetszik, megtanulhatja, vagy fölolvashatja helyet-
tem valaki, a mi azonban ne hozzon Téged problematikus helyzetbe, mert ez nem
imperativus categoricus, csak szükség esetén való expediens. Szeretettel ölel:

Móra

Kedves Laczi pajtás!

Szeged, 904. márcz. 14.

Nem voltam itthon pár nap s így csak ma vettem leveledet, mely nagyon meg-
lepett és kedvesen lepett meg. Először, mert Te írtad, — azután mert sohse hittem
volna, hogy becses szülővárosom — vagy neked is szülővárosod? — ilyen jeleit adja
az életnek. Egy kicsit dubiozus is az örömem, mert attól tartok, hogy csak a ti
lelkeseδέstek galvanizációjára mozdul meg az a lomha moles.

Mindenképen köszönöm azonban, hogy ebből a misszióból nekem is részt jut-
tattatok és édes-örömet értesítelek, hogy húsvét vasárnapján rendelkezésekre
álok együgyű dolgaimnak a javával. De nemcsak most, bármikor szívesen szolgál-
lom ügyeteket időmhöz, erőmhöz képest. Jutalmat is kérek azonban: hogy váltsd
be már az ígéretedet és látogass meg egyszer bennünket. Nézd meg a kislányomat.
A viszontlátásig szeretettel ölel régi adósd:

Ferkó

Kedves Laczim!

Szeged, 1907. febr. 14.

Ne a lustaságomnak, hanem az ügy iránt való érdeklődésemnek tulajdonítsd
válaszom megkésését, a mely sajnos, semmikép nem kielégítő.

Tömörkény ezermester létére se tud erről a betyárfejevéről, pedig ő tekin-
tély ezen a téren, mert ő szerkeszti vala hajdan a *Betyárlegendákat*, a miből olyan
bölc okulásokat merítettünk deák korunkban.

Beck Pista, a hírből bizonyára előtted is ismert utolsó szegedi szittyá szintén
nem ismeri se a szokást, se a szerszámot. Ő katonai nyilvántartási jegyző, a hiva-
tala állandóan tele van tanyai parasztokkal: azért egy hétre odaadtam neki a ké-
pet, hátha kellő magyarázatok után tudna felőle valamit a paraszt.

Pállik, a legkitűnőbb magyar állatfestő valamikor hétszámra itt szürenekezett
Algyón a Pallavicinieknél. Unalmában lefestett a nyájából egy öreg kost. Valami
csudálatosan sikerült kép volt, szinte kibőgött a vászonból. Behívják a csudájára
az öreg juhászt, valami Bicebóca nevezetűt, ugyan ráösmer-e. Kérdik tőle: micsoda
ez János bácsi, megösmeri-e kend.

Az öreg hosszan eltűnődött, — de nem eredmény nélkül:

— Ez egy római katolikus pap — felelte a legigazibb meggyőződéssel.

Hát a Beck Pista magyarjainak mégse volt ilyen merész fantáziájuk. Azok
ráismertek az verőben a bigére, a mi mifelénk otthon pajá-nak mondatik s a mihez
a fotográfia méreteinél fogva tényleg vág. Kellő fölvilágosítások után előszámlál-
ták a pásztorverekedések minden fajtáját; de erről egyik se tud.

Tisztesség okából Cserzy barátunkat is megkérdeztem, a kit néprajzi íróvá
űtöttek s a ki ezen a címen 25%-kal emelni fogja a borotválási díjakat, az ered-
mény: 0.

Az ügyészégi corpus delicti-gyűjtemény alig pár esztendőre megy vissza s nincs benne semmi — időnként kiselejtezik és elárverezik.

Meghurcoltam a képet Dorozsmán is s hazamentem Félégyházára is. Senki se ért hozzá, a kit megtudakoltam.

A jövő hetekben, ha az idő engedi, ásatni megyek Alsótanyára, a hol még van pásztorélet. (A cserényt őrző ebállatok farkast megszegeyentő bőszerűséggel minden alkalommal megszelesítik a fogatom városi lovait.) Erre akartam még várni, megfeledkezvén leveled azon passzusáról, hogy már ebben a hónapban be akarod mutatni a hajjintó fát. Új leveled vétele után, mint látod, rögtön küldöm a képet a negatív eredménnyel együtt, — ez azonban nem lesz akadály abban, hogy addig hajtsam odakint a dolgot, míg csak nyomra nem találók.

E sorok írása közben kapok egy segédadatot, melynek tán hasznát veheted. Öszintén szólva a teljes sikertelenség arra a gondolatra vezetett, hogy hátha a Te eredeti értesülésed nem hiteles helyről való. Hiszen fegyvernek alkalmatlan ez a karó, mert a hogy a képen látom, nincs rajta fogás. Azt mondja erre Szász barátunk, hogy ha legalább lyuk volna rajta, a mibe madzagot lehetne fűzni, mint az ő gyerekkorában a »vesező fá-*-ba!*

Szásznak és a *vesező fá-*nak a hazája pedig Komárom. Szász kollégának jellemrajza ezúttal mellékes, annál érdekesebb a vesező fáé. Ez körülbelül olyan formájú karó volt, mint a Báthy könyvében is lerajzolt, különben közismert palánk-ültető a fogója nélkül. Csak az egyik vége volt nagyjából kihegyezve, a másik nem, ellenben ez utóbbi ki volt fúrva, bele madzag húzva s ezt a gyerek a kézcsuklójára erősítette, hogy ki ne csavarják játék közben a kezéből. Mert a vesező fa verekedő gyerekeknek inkább csak egymás ijesztgetésére szolgáló fegyver volt; Szász nem emlékszik, hogy valamikor komolyan rá került volna a sor erre a veszedelmes játékra, mely igen csak kárt tett volna hol a »törökök«, hol a »magyarok« apró veséjében.

Ezelőtt 30—35 évvel mulattak vesező fával a komáromi gyerekek s mulatnak tán most is. Különösen szerették erre a célra használni a tutaj fenyőfa-guzsait, a miken nem is kellett sokat alakítani.

Hogy aztán a nagyok verekedéséből vették-e a példát a kicsinyek, volt-e a két fegyvernek köze egymáshoz: arra már nálam tudósabb és okosabb ember feleljen.

Hogy Te tudósabb vagy, azt nem kell bizonyítani, hogy okosabb vagy, arra meg bizonyosság az én levelem hosszúsága. Okos emberek nem írnak már manap ilyen hosszú levelet.

Hanem tekints el a fogyatékos okosságomtól, ellenben vedd tekintetbe, hogy mindég igaz szeretettel gondolok rád s a feleségemnek nem tudnék nagyobb örömet szerezni, mintha egyszer azzal állítanék haza: hogy jön Madarassy Laci s most már nem szökik el előlünk a legelső vonattal.

Ha már a mi kedvünkért sohse szánod rá magad erre a rettentő expedícióra, Spolarich csalahatna le egyszer, a ki új év óta Szegeden van s ide érkezése első napjaiban meg is látogatott bennünket, azóta azonban nem mutatkozott. Pedig szegény hajlékunk mindig tárva van az ilyen magamformájú emigránsok előtt.

S végre egy kis néprajzi oktatás is rám férne s ebből a szempontból hivatalos kötelességet teljesítesz, ha egyszer leruccansz Szegedre s egy tévelygő juhocskát megmentesz a nemes tudomány számára.

Igaz szeretettel híved:

Móra Ferkó

A kép törődöttségét mentsék ki fent vázolt kalandjai.

Kedves Lacim!

Szeged, 912. ápr. 18.

Régészeti ügyben Torontálban mászkáltam: innen a késedelem, a mit, hiszem, hogy megbocsátasz — a kérdezett füzet olyan cím alatt, mint a mit írsz, nem található nálunk. Van azonban egy másik, mely egyedül képviseli Dorozsma egész irodalmát s valószínűleg ez az a mit kerestek. Címe: »Községünk közművelődésének, társadalmának és közgazdaságának jelene és jövője.« Szerzője: Czékus Frigyes Dorozsmai tanító. Nem igen hosszabb a címnél: 31 oldal, tavaly jelent meg. Értéktelen smoncák, — ha parancsolod, elküldjük. — Szeretettel híved:

Móra Feri

Kedves Lacim!

Szeged, 912. május 10.

Se nevetlenségnek, se feledékenységnek ne vedd, hogy szíves figyelmedet ilyen későn köszönöm meg. Éreztem, tartozom neked annyival, hogy előbb elolvassam a könyvedet. Ahhoz pedig sok ügyembajom mellett csak most jutottam hozzá. Hogy csak egyet említsek közülök: két hét óta háromszor kellett pesti professzorokhoz vinni szegény feleségemet, a kinek egy év óta epeköve van, — 22 kilót fogyott azóta. A jövő héten valószínűleg megint fölviszem, fönt is marad hat hétre a Korányi klinikáján.

Most már, hogy elolvastam a könyvedet, szívemből öllek érte, kettes, sőt hármas örömmel is. Úgyis, mint múzeumi ember, a ki ugyan csak az árkaiban ódiongők az összes múzeumi tudományoknak, — úgyis, mint kompatriótád a ki veled egy homokon nőttem föl, — úgyis, mint barátod, a kinek Te érted magadért is öröme telik minden munkádban s a ki őszintén kíván neked szerencsés utat a siker felé, noha tudom, hogy arra vagy a legkevesebb tekintettel.

Igaz szeretettel ölel:

Móra Feri

Kedves Lacim!

1918. I. 13.

Leveled elült valahogy az új évi póstám sokaságában s mindeddig várom, hogy előkerül. Hiába vártam, s most emlékezetből felelek rá. A lényege úgy emlékszem, az volt: miféle ethnográfiai dolgozatai maradtak Tömörkénynek. Az én tudtommal semmije nem maradt a világon szegénynek, pedig a család kérésére én néztem át az irodalmi »hagyatékát«, mint a ki legközelebb voltam hozzá. A hagyaték egy csomó levél volt és egy megkezdett gyerekgény, a mely mint ilyen nem sokat ígér.

A mi azt a bizonyos kijelentést illeti a kész ethnográfiai vonatkozású munkáról, az vagy félreértés lehetett, — vagy egy tervéről már mint tényről beszélt szegény Pista; íróemberrel megesik néha az ilyesmi, különösen borközi állapotban. Ha azonban bármikor előkerülne az Ethnografiának való dolga, természetesen azonnal hozzátok juttatom.

A mi engem magamat illet, én olyan régen igazgató vagyok, hogy már bele is útáltam. Egyedül vagyok az egész hodályban — a háború alatt nem töltik be a helyemet, bajos is lenne olyan bolondot találni, aki 2000 korona fizetésre ide jönne, — rengeteg gondnal és egész évre 70 korona fizetéstöbblettel. A napom az intézeté, az éjszakám a Szegedi Naplóé, a melynek négy év óta főszerkesztője vagyok, sokkal tisztességesebb fizetéssel, mint a mekkorát Szeged ad. Persze ez annyit jelent, hogy minden nap hajnali 3 óra, $\frac{1}{2}$ 4, mikor szabadulok a redakcióból s a háború kezdete

óta még nem aludtam ki magamat. Nem panaszkép mondom, csak konstatálásul s magyarázatául annak, mért festek úgy, mintha a bátyám bátyja volnék.

Ha Pestre megyek egyszer, megkereslek minden bizonnyal. De mikor megyek én Pestre! Nem mozdulhatok gálya padjaimból. Az egész 1917 eltelt anélkül, hogy a vasúti szabadjegyem elővettem volna.

Szeretettel ölel:

Móra Feri

Kedves Lacikám,

Sz. 1920. XI. 18.

ez a levelem nem is annyira neked szól, mint inkább az öt Spolarichokat képviselő Lajosnak. Nem tudom a címét, Te nálatok bizonyára sűrűn megfordul: alásan kérlek, tolmácsolj neki azt a hivatalos instanciámat, hogy tisztelje meg a Somogyi-könyvtárat az általuk kiadott Zrínyi-könyv egy példányával, de úgy, hogy írják be a nevüket is, mint ajándékozók. Szébb és nevezetesebb könyveknél most ezt mindig így csinálják.

Hogy neked is írjak valamit: a néprajz-fiók ügyében várják a választokat a Solymossynak írt levelem értelmében, a melyről valószínűleg Te is tudsz.

A tiédnek kezét csókolva szeretettel öllelek:

Ferkó

Kedves Lacikám!

Sz. 1920. XII. 2.

Én csak annyit tudok, hogy én tényleg nem írtam, s ezt becsületesen be is valom; ez a különbség köztem és a három úr közt, a kiknek átadtam könyveidet, a lelkükre is kötöttem, hogy megköszönjék és írják meg, hogy mi — a könyvtár és én — még annak idején megkaptuk; köszönjék meg aztán nevemben is a választmány-nak személyemmel való csúffátételét. Vállalták is a derék fiúk, hogy írják, — de hát most már mégis csak én, mint legráterőbb, mondok köszönetet ő helyettük is. A Spolarich-ügy közvetítését még külön is köszönöm neked. A könyvet (Lajosnak már megköszöntem) az nap kaptuk meg, a melyiken Lajos¹⁰ értesített, hogy a maga jószántából szíves volt már előbb megküldeni az Áfiumot.

Azóta már tudod, hogy megalakultunk s ezen a címen mindjárt meg is zsarolunk benneteket, mint szülőanyánkat. Méltóztatatok nekünk küldeni:

1.) néhány alapszabályt, mert a környéken egyetlen egy se található;

2.) ha van ívpapírok, legalább annyit, a mi jegyzőkönyvre, meghívókra, hivatalos irkafirkákra futja addig, míg begyűlik annyi tagdíjunk, a miből az irodai költségek fedezhetők lesznek. Ez persze nevetségesen bosszantó kérés, nevesettek is ki, bosszankodhattok is, csak papírt adjatok. T.i. az intézet összes irodai átalánya egy évre 500 K. Ez annyit jelent, hogy erre az évre már 1800 ív papír árával tartozunk a boltosoknak, noha a múzeum a Dugonics-Társaságtól is lopogatott, míg volt mit. Ha papírt kaphatnánk tőletek, a titkár és a jegyző becsületére fogadom, hogy csak a Néprajzi-T. ügyeiben nyúlunk hozzá.

Mindnyájotokat üdvözölve, az otthonvalóknak kezét csókolva szeretettel ölel:

Ferkó

¹⁰ Spolarich Lajosról van szó, családja adta ki az Áfiumot; Zrínyi Miklós: Ne bántsd a magyart. Bp. 1920.

Kedves Lacim!

Szeged, 1921. jan. 9.

Kedves újsztendei meglepetésül, mint bizonyára tudod, 1000 koronát kaptunk a Néprajzi Társaságtól, mint szegedi fiók. Üzentem a pénztárnoknak — Kovács József — hogy vegye át, azonban eddig hiába vártam, azért én állítottam ki a mellékelt elismervényt, a mit most neked küldök el azzal a kéréssel, légy kegyes azt alkalomlag Dancs pénztárnok úrnak átadni.

Most egy félhivatalos ügy következik. Solymossy itt jártotokban említette, jó volna, ha a Dugonics-Társaságnak szánt Kálmány-émlékbeszédet először nálatok tanám meg. Én szívesen állok kötélnek, ha meg tudunk egyezni. Február 13-án felolvasok a Petőfi-Társaságban. Ki lehetne-e módolni, hogy a szokástól eltérőleg ti is akkortájt tartanátok a februári ülésteket. Én 11-én, pénteken érkezem fel s fönt leszek legfőljebb egy hétig, tehát az ülést 12. és 17. közt kellene tartani. Solymossy-nak még karácsony és újév közt megírtam ezt a plánumot, de Szalaynak írt leveléből arra kell következtetnem, hogy a levelem valahogy elkallódhatott. Te talán szót érthetsz vele, ha előbb nem, a januári üléseken bizonyára s ha találtok valami ilyen megoldást, leszel kegyes arról értesíteni. T.i. nekem se szabadjegyem nincs, se kedvezményes, mert minket az állambölcse ség nem ismer el köztisztviselőknek. (Szolgáinkat igen.) Nekem tehát egy pesti út — csak maga a vasút — félhavi fizetésembe kerül. Azért szeretném a két felolvasást egy vasúti füst alatt elintézni.

Mindnyájotokat meleg szeretettel köszöntve ölel:

Móra Feri

Mégis meggondoltam a dolgot, nem molesztállak téged az elismervénnyel, egyenesen Dancs-nak küldöm el.

Kedves Lacikám,

1921. I. 25.

látod, én milyen fiú vagyok, azonnal válaszolok, — mert ha most nem, akkor én is úgy járok, mint Te. A terminus jó, én már 11-én fönt leszek s 12-én elnobilálom az öreg urat. Persze én se leszek nagyon »szakszerű«, de igyekszem becsületesen megcsinálni a munkám. Szíves köszöntéssel minannyiotoknak, szeretettel ölel:

Ferkó

Azt hiszem, a könyv nem kerül könyváru si forgalomba, mert egy-két példány híján már az egészét lejegyezték.

Kedves Lacikám!

Makó, 1924. VIII. 15.

Nagyon jól esett, hogy kinyújtottad felénk a kezedet: a gyerekkori barát a gyermekkorom temetésén. Mert hiszen a magunk formájú vén embernél ezt jelenti az édesanya halála. Többé senki sincs a világon, a ki az első lépésünkre, az első gyöngésünkre emlékezne s a mire senki se emlékezik, az igazán meghalt.

Viszont énbennem most nagyon feléledtek a félegyházi színek és hangok. Belőlük barkácsoltam szegény elment édesünknek fejfát. Azt hiszem, a *Világ* szerdai, vagy csütörtöki számában kerül sorra a *Georgikon* című ciklusomban. Azért írom meg neked, mert tudom, hogy Te jobban megérted, mint más.

Ölel szeretettel:

Feri

Kedves Lacikám,

Sz. 1931. IV. 4.

bizony már föltámadásra harangoznak s késő reménység, hogy »húsvét előtt« megkapd ezt a levelet, de már csak megírom, hátha jövő húsvétra hasznát veheted valami pót-tárcában. (Mert úgy gondolom, valami ilyesmihez kellene; illetve kel-

lettek volna ezek a terminusról lekészt figurák.) Hol nem voltam itthon, hol betegen feküdtem, s így nem bírtam utánajárni azoknak a pátriárcháknak, a kik még tudnak a két szittyáról. Nem is igen tudtam meg többet utánajárással se, mint a mennyit újságíró korom emlékei közt őrzök róluk. Én t.i. még ismertem mindketőt, a kilencszázas évek elején, sőt jegyeztem is a közgyűlési beszédeiket.

Íme az adatok.

1.) Vőneki Pál. Valamikor fekete, az én időmben már ősz, zömök kis ember volt, mindig fekete ruhában járt, csinos, tiszta öreg volt, kevés, de méltóságos beszédű. (Félegyházán *personátus* embernek mondják az ilyent.) *Talicskásból* dolgozta fel magát, szerzett egy kis vagyont, bejutott a törvényhatóságba, gazdasági ügyekben kiküldetéseket is kapott, s mint öreg druzsántól, Kiss Ferenc ny. min. tanácsostól tudom — főerdőtanácsosa volt az államnak és főültetője Szeged erdeinek, — mindig szerényen és okosan viselte magát hivatalosan is. Egész életében 48-as volt s az alsóvárosi népkör elnöki székéből nagy szolgálatokat tehetett Herman Ottonak.

2.) *Pálffy Antal*, más néven *Rupa*, sőt *Nátha Tóni* már erősen más típus volt, talán még népszerűbb, mert nagyhangúbb, de nem olyan becsült, noha úri részről igen megbecsült, mint befolyásos gazda Alsótanyán és mindenkori mameluk. Veres képű, nagy, hcsszú ember volt, lompos Haynau-bajússzal. (Vőneki Pál, úgy rámlik, mikor megtekintélyesedett, egy kis szakálkát hagyott az állán.) Kisgyűlésen gyakran felszólalt, okosat is mondott, de mindig derűt keltett, mert igen cifrázta a szót. Szeptetett nagy urakhoz dörgölődni: a mi műsoron kívül való felszólalását illeti, az gyakran megesett, kétszer nevezetes körülmények közt. Az egyik volt az 1883-as, rekonstrukciós királylátogatás. A mint a királyhalmi iskolánál lepergett a program — erről írtam én egyszer valami figurás tárcát, valamelyik kötetemben benne is van — eiőugrott Tóni, bácsi, ugyan akkor még fiatal gazda, oda pendergett a király elé, és a maga szakállára azt mondta neki: — Felségös uram, engöm nem állított ide senki, én csak a nép nevében bátorokodok szót szólni, hogy lögyék szíves még egy percpre mögállni és megengedélyezni hűségnek alattvalóinak, a szögedi magyar paraszti népnek, hogy itten ennek a tisztösségnek az emlékére, hogy a mai napon királyt láthattunk, ezen a helyön szobrot emelhessünk Fölségednek.

Mit értett ebből Ferenc Jóska, mit se, nem lehet tudni, de rábólintott, s az attól fogva Királyhalomnak nevezett Átokházán csakugyan ott állt a Resicán öntött vas mellszobor, egész 1918-ig. Akkor se a népfélség döntötte azonban le, hanem beleütött a ménkű s kettérepesztette a fejét. Behozattam és itt dugtuk el valahol a kultúrpalotában.

Nemzetközileg 1900-ban szónokolt az öreg Rupa (himlőhelyes arca miatt hívták így) a mikor Dessewffy püspök zarándoklatot vezetett Velencébe. Szent Gellért hamvainál Sarto patriarcha — a későbbi pápa — tartott istentiszteletet s mikor utána megáldotta a híveket, P. Tóni előugrott, meglengette a zarándokzászlót a templom közepén s biztosította Szent Gellértet is, meg a patriarchát is a magyarok szeretetéről. Az ájtatoskodó tömeg elhülve hallgatta a különös zarándokot, de utoljára csak megevvivázta, ha egy szót se értett is belőle.

Az öreg különben csizmás magyar volt — Vőneki inkább iparos forma megjelenés — s mikor én ismertem, akkor jogot érzett ahhoz, hogy mindenkit letegezzen.

Ha már ennyit írtam — esetleg hiába — engedd meg, hogy a céhlevél megköszönésével hivatalossá tegyem a levelet és tehermentesítsem a gépirókisasszonyt és a hivatali kincstárt. Nagyon megörültünk neki, szeretnénk is kiállítani, de félünk, hogy végkép kifakul az írás.

Elszívelhető ünnepeket és utána türelmet kívánva ezeknek a soroknak a megfejtéséhez, szeretettel ölel:

Ferkód

Kedves Lacim,

Szeged, 1932. II. 4.

csak most értesülök jogosult bosszúsággal, hogy még mindig várod a válaszom. Persze nem Sebestyénre¹¹ vagyok bosszús, hanem a körülményekre. Én Tőle üzenettednek, ő azonban kidőlt a misszió előtt s így előszóval nem adhatta át az üzenetet, írásából meg, úgy látszik, kifelejtette. Te hát ne légy miattam gondban s hagyd meg a terminust eredeti megállapodásunk szerint. A Cobdennel elintéztem a dolgot, biztosan sikerül. S ha nem: akkor legalább kétszer élvezem Pest örömeit.

Szeretettel ölel:

M. Ferid

Kedves Lacikám,

Sz. 1932. III. 17.

Károly¹² minden üzeneted átadta s csak az én életem hajszolása az oka, hogy a választ csak sürgetésedre kapod meg. Az előadás címe; ha jónak látod: »*Néprajzi vonatkozások szegedvidéki népvándorláskori temetőkből.*« Az anyag meglehetősen sok, jó volna ha 35—40 percet adhatnátok rá. Amit az illusztrációkból alkalmasnak tartasz, azt majd kiválasztod a bemutatáskor.

Szeretettel ölel:

Ferkód

Kedves Lacikám,

Sz. 1932. V. 5.

bővíteni aligha fogod a kéziratot, ellenben ahol akarod, kurtíthatod. A német fordításra való kivonatot szintazonképpen.

A korrekturát, ha leküldöd, szívesen vállalom, Talán legjobb is lenne, ha erre vonatkozólag ráírnád az utasítást a negyediven, az első kutyanyelvre.

Szeretettel ölel fáradt öreg testvéred:

Ferkó

Kedves Lacikám,

Sz. 1932. VI/2. (vasárnap).

a mivel végezted a leveled, én azzal kezdtem a napot, ezelőtt három órával, összegyűrvén az ágyban a reggeli lapokat. De félek, az Isten annyit megmentett bennünket ezer év alatt, hogy most már belénk unt és átenged a sorsnak, amelyiket megérdemlünk...

A mellékleteket vissza mellékelem, mint látod, meglepő gyorsan. A jövő hét végén ha igaz, már nem leszek itthon. Halálosan fáradt vagyok, két éve nem voltam szabadságon, most már sietek vele, — nagyon bizonytalannak látom a legközelebbi jövőt is.

A különnyomat korrekturáját tehát csak az esetben küldesd, ha csütörtökig, péntekig megjöhethet. Egyebekben ha valamire felelni kell, Sebestyénnek add fel a kérdést, mint plenipotentiariumnak. A mi a hozzám intézetteket illeti, ime a feleletek:

¹¹ Dr. Sebestyén Károly, Móra múzeumi munkatársa.

¹² Dr. Sebestyén Károly.

1.) a papír minőségének a megválasztását rád bízom, lehetőleg olyan legyen, mint az első füzeté volt, a melynek alapján a címet megtervezted;

2.) ugyanez áll a boríték színére is,

3.) példányszám 150, én ugyan sokallom, de Sebestyén mint előrelátó férfiú legalább ennyit szükségesnek lát.

4.) megértem, hogy a különnyomatok költségeit nem vállalhatja a Társaság, én valahonnan majd csak kiszorítom a pénzt, azonban légy szíves megírni az összeget, hogy a szerint hagyhassak itt pénzt Sebestyénnek. (A hivatalos kasszát ugyan egészen ráhagyom, de abban nincs egyéb egy átfúrt *libertas*-nál, én előlegezek a városnak már hónapok óta annyit, a mennyivel szimulálhatják az életet.)

Testvérszívvel ölel:

Ferkód

LES LETTRES INCONNUES DE FERENC MÓRA ADRESSÉES À LÁSZLÓ MADARASSY

M. L. Madácsy publie les lettres inédites de grand écrivain hongrois, Ferenc Móra (1889—1934) adressées à son ami, à l'ethnographe László Madarassy (1880—1943). En rapport de ces lettres, il lui a été possible de découvrir des données biographiques et d'histoire de la littérature, inconnues jusqu' à présent sur F. Móra.